

БАКУМОВ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного та міжнародного права
факультету № 4, Харківський національний
університет внутрішніх справ України,

Україна, м. Харків

e-mail: bakumov.aleks@gmail.com

ORCID 0000-0002-4003-1974

УДК 342.8

Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на вільні вибори: спірні питання практики

Охарактеризовано практику тлумачення положень статті 3 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод «Право на вільні вибори» Європейським судом з прав людини. Значну увагу приділено справі Hirst v. UK (6 October 2003), в якій ЄСПЛ зазначив, що позбавлення волі за вироком суду тягне за собою втрату будь-яких інших прав, зокрема виборчих. Проаналізовано аналогічні постанови, що констатують порушення статті 3 Протоколу № 1 у справі Frodl v. Austria (8 April 2010), Anchugov and Gladkov v. Russia (4 July 2013), Alajos Kiss v. Hungary (20 травня 2010) та інші. Аналізується резонансна справа Sitaropoulos et Giakoumopoulos v. Grèce (15 Mars 2012), в якій Велика палата ЄСПЛ не знайшла порушення права на вільні вибори.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, право на вільні вибори.

У практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ; Європейський Суд; Суд) одна із найсерйозніших розбіжностей між суддями полягає у тлумаченні положень ст. 3 Протоколу № 1 «Право на вільні вибори» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі –

Конвенція). Нагадаємо її зміст: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити з розумною періодичністю вільні вибори шляхом таємного голосування в таких умовах, які забезпечуватимуть вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу».

Закріплюючи «нове» право, якого немає в основному тексті Конвенції, ця стаття – результат політичного компромісу – по суті своїй не закріплює безпосередньо ніякого індивідуального права, а якесь «вільне вираження думки народу»; крім того, з неї виключені вибори в муніципальні та регіональні органи влади, вибори президента, які не є виборами «органів законодавчої влади» у строгому сенсі. Згодом Суд істотно розширив сенс цієї статті шляхом «еволютивного тлумачення» [1].

Окремі аспекти проблематики, що стосується практики ЄСПЛ щодо виборів, знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Б. Бауринг, С. А. Голубок, А. Ковлер, М. В. Мазур, П. М. Рабінович, М. де Сальвіа, С. Р. Тагієв, С. В. Шевчук, Є. Юрійчук та ін. Метою статті є з'ясування спірних питань практики Європейського суду з прав людини щодо права на вільні вибори. Завданнями статті є розкриття специфіки розгляду скарг Європейським судом з прав людини; з'ясування особливостей права на вільні вибори в контексті Конвенції; встановлення причин еволюції практики Європейського суду щодо права на вільні вибори.

Почнемо з того, що в Конвенції, прийнятій 4 листопада 1950 р., наводиться перелік прав, що становлять основне ядро європейської системи захисту прав людини. Однак у цій системі норма Конвенції *per se* не є самоціллю, вона необхідна лише для того, щоб виявити сутність того чи іншого права, яка впливає із судового тлумачення. Це, швидше, норма-орієнтир, аніж імперативна норма в сенсі понять континен-

тальної правової сім'ї. Саме за судовим тлумаченням залишається розкриття змісту прав і свобод людини у світлі конкретних звернень до ЄСПЛ зі скаргами про можливі порушення Конвенції. Що б не говорили критики Суду, це право він не привласнив собі, ним його наділили Високі Договірні Сторони, які підписали і ратифікували Конвенцію, в ч. 1 ст. 32 якої зазначено: «Юрисдикція Суду поширюється на всі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї...» [2]. У підсумку в багатій скарбниці прецедентів Суду на основі Конвенції вироблено спільне «право прав людини» через тлумачення та застосування норм-параметрів Конвенції.

Утім тлумачення Конвенції дається не якимось абстрактним судом, а судом, що складається із суддів, кожен з яких «завантажений» власним праворозумінням і уявленнями про справедливе. В Європейському Суді, склад якого становить 47 суддів, які представляють 47 держав з їх культурними та правовими традиціями, суддів, які нерідко пройшли підготовку або стажування за межами своєї країни чи навіть Європи, що мають різний професійний досвід (викладач, суддя, адвокат, дипломат, депутат), – суб'єктивний фактор в ухваленні рішень як ніде великий. Так, у справі Даджена (*Dudgeon v. UK*, 22 October 1981) про кримінальне переслідування в Північній Ірландії за акти гомосексуального характеру, суддя Мехмед Зекія писав у своїй окремій думці: «Звичайно, з одного боку, мене можуть вважати упередженим, оскільки я є кіпрським суддею. Однак, з другого боку, можна припустити, що я... здатний

передбачити вибух громадського обурення, який піде на Кіпрі або в Північній Ірландії, якщо ці закони будуть скасовані або змінені на користь гомосексуалістів. Населення обох країн дуже релігійне і дотримується традиційних моральних цінностей... У демократичному суспільстві більшість створює закон. Мені видається дивним і прикрим, коли при повазі особистого життя недооцінюють необхідність збереження в силі закону, який захищає моральні підвалини, так високо шановані більшістю» [3].

Перед тим, як перейти до аналізу конкретних прецедентів Суду з виборчої тематики, проаналізуємо коротко становище нашої країни у цьому авторитетному органі, чия юрисдикція поширюється на Україну починаючи з 11 вересня 1997 р., тобто з моменту ратифікації Конвенції. Примітно, що ще за рік до її ратифікації Україною в новій Конституції 1996 р. було закріплено положення, відповідно до якого «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» (ч. 4 ст. 55). На практиці, як відомо, Суд приймає скарги від громадян України після проходження ними другої (апеляційної) інстанції, що діє на рівні областей та міст Києва і Севастополя.

Перш за все впадає в очі різке зростання звернень українських громадян до ЄСПЛ протягом 2014–2015 рр. Так, якщо в 2013 р., останньому «мирному» році в новітній історії України, вона за-

ймала 4-те місце за кількістю звернень своїх громадян (9,9%), поступаючись «пальною першості» трійці «великих грішників» (англ. big sinners): Росії з 21,2%, Туреччини з 13,5% та Італії з 11,5% звернень у загальній частці «страсбурзького пирога», то за станом на 30 вересня 2015 р. наша країна вийшла в безперечні лідери з 21,5% від загальної кількості скарг, що надійшли до ЄСПЛ, що в кількісному еквіваленті становить 14 250 зі 66 150 скарг [4, с. 95].

У 2015 р. особливо вражало зростання кількості запитів Суду (комунікацій) владі держави-відповідача: 2946 – у 2013 р., 737 – у 2014 р., 5377 – тільки за 1-ше півріччя 2015 р., що свідчить, крім іншого, про «якісне зростання» змісту скарг, яке намітилось останнім часом.

Для повноти картини додамо, що всього за період, що минув з моменту ратифікації Україною Конвенції і до 2014 р. включно стосовно нашої країни Європейським судом було прийнято 1002 постанови (з них 7 – «пілотних»), серед яких в 987 (тобто у 98,5% випадків) Судом було виявлено хоча б одне порушення Конвенції. Так, 481 постанова стосувалася права на справедливий судовий розгляд, 336 – захисту власності, 298 – тривалості судового розгляду, 203 – права на свободу і фізичну недоторканність, 185 – відсутності ефективного засобу правового захисту, 117 – нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поведження, 53 – відсутності ефективного розслідування (в сенсі ст. 3 Конвенції), 46 – недоторканності приватного і сімейного життя, 30 – відсутності ефективного розслідування (в сенсі ст. 2 Конвенції), 29 – невиконання

судових рішень, 12 – заборони катувань, 10 – свободи вираження поглядів, 9 – права на життя, 4 – свободи зібрань та об'єднань, 3 – свободи думки, совісті і релігії, 2 – заборони дискримінації та свободи виборів, 1 – покарання виключно на підставі закону, 26 – інших статей Конвенції.

Якщо ж повернутися безпосередньо до правових позицій ЄСПЛ щодо виборів і до згаданого еволютивного тлумачення, то побачимо, що тлумачення Європейським судом змісту ст. 3 Протоколу № 1 трансформувалося від ідеї інституційного права на проведення вільних виборів до концепції «загального виборчого права», а потім – до поняття суб'єктивних прав участі у виборах: «права голосування»/«вільне вираження думки народу» (Free expression of opinion of people/Vote), «обрання законодавчого органу» (choice of the legislature) та права «балотуватися на виборах до законодавчого органу» (stand for election) [5, с. 73].

Право голосувати і бути обраним з'явилося як якийсь «таємний код» 3 Протоколу № 1, який Суд застосовував залежно від «умов життя» [6; 7], поки не спіткнувся на справі Херста (*Hirst v. UK* № 2, GC, 6 October 2003): виправдовуючи насамперед позбавлення виборчих прав ув'язнених як «покарання безчестям на певний період», він зробив різкий кульбіт у цій справі, де йшлося про позбавлення виборчих прав засудженого до довічного ув'язнення за подвійне вбивство. Заявивши, що права, передбачені ст. 3 Протоколу № 1, «не є абсолютними, вони можуть підлягати певним обмеженням», і що державам «треба надавати в цій сфері певну сво-

боду власного розсуду» (§ 60 постанови), Суд в особі більшості суддів стверджував, що активне виборче право – це не привілей, а право і що в XXI ст. демократична держава повинна прагнути наділити виборчими правами максимально широкі верстви населення. Більше того: «Європейський Суд не погоджується з тим, що позбавлення волі за вироком суду тягне за собою втрату будь-яких інших прав» (§ 74) [8] – а це, вочевидь, твердження, що йде набагато далі визначеної у ст. 3 мети.

Логіка позиції більшості суддів Великої палати збігається із логікою адвоката Херста і укладається в кілька простих посилок: позбавлення права голосу ув'язнених, що вже і так відкинуті за межі громадянського суспільства, перешкоджає їх майбутній реадaptaції, підсилює почуття ізольованості від решти суспільства, в яке вони рано чи пізно повернуться. Європейський Суд також зазначив, що в Європі всього 13 держав беззастережно обмежують здійснення активного виборчого права ув'язненими, які відбувають покарання за вироком суду. Суд при цьому істотно розширив сенс змісту цієї статті і зазначив, що «на відміну від інших статей Конвенції, ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції не визначає цілей, які повинні переслідувати обмеження прав людини, і не обмежує їх. Тому вимогам цієї статті може відповідати широкий спектр цілей» (постанова Великої палати Європейського суду від 6 жовтня 2005 р. по справі «Херст проти Сполученого Королівства (№ 2)», § 74).

Європейський Суд погоджується, однак, із твердженням заявника про те, що активне виборче право – це не привілей,

а право, і що в ХХІ ст. демократична держава повинна прагнути наділити виборчими правами максимально широкі верстви населення. Висловлюючи невдоволення однозначно негативною позицією британського парламенту з питання наділення ув'язнених активним виборчим правом (§ 79), Суд зазначає, що багато європейських держав вирішують проблему наділення цим правом ув'язнених безліччю різних способів, зокрема, залежно від призначених їм строків ув'язнення.

Такий відступ Суду від своїх багаторічних правових позицій і далекоглядний суддівський активізм не залишили байдужими низку суддів, які брали участь у справі: голову Суду Л. Вільдхабера, голову Секції Ж.-П. Коста (майбутній голова Суду), голову Секції П. Ларсена, суддів А. Ковлера і С.-Е. Йебенса, які висловили спільну окрему думку, проголосувавши проти більшості, яка визнала порушення Великобританією ст. 3 Протоколу № 1. Не маючи можливості викласти всі положення цієї незгоди, відзначимо два моменти. Говорячи про «динамічне» і «еволютивне» тлумачення Конвенції, судді відзначили: «Ми не ставимо під сумнів, що важливим завданням Європейського суду є забезпечити відповідність гарантованих Конвенцією прав “вимогам сьогоденного дня” і що, відповідно, в деяких ситуаціях “динамічний і еволютивний” підхід може бути виправданий. Однак важливо мати на увазі, що Суд не є законодавчим органом і повинен проявляти обережність, щоб не покласти на себе законодавчі функції. “Еволютивне” і “динамічне” тлумачення повинно достатньою мірою ґрунтуватися на

змінах, що відбуваються в суспільствах Договірних Держав, у тому числі і на формування консенсусу щодо стандартів, яких треба досягти. Ми не вбачаємо в цій справі нічого з перерахованого вище». Нарешті, критикуючи національне законодавство про вибори як таке, що не відповідає Конвенції в загальному плані, Європейський суд, на думку п'яти суддів, повинен був вказати, в якому напрямі слід було б реформувати законодавство: «Оскільки обмеження активного виборчого права, як і раніше відповідають Конвенції, здавалося б, очевидно, що в майбутньому не виключено позбавлення цього права за вчинення найбільш тяжких злочинів, таких, як умисне вбивство або ненавмисне вбивство. Або більшість суддів вважає, що позбавлення активного виборчого права після відбуття обов'язкової частини покарання виключено, або воно думає, що суддя повинен вирішувати питання про позбавлення виборчих прав в кожному конкретному випадку. Ми думаємо, що бажано було б вказати правильну відповідь».

До цього варто було б додати думку Ж.-П. Коста, який додатково до загальної окремої думки заявив: «Насправді не слід плутати ідеал, до якого треба прагнути і який я поділяю, – тобто докласти всіх зусиль, щоб покласти край ізоляції ув'язнених, яким було винесено обвинувальний вирок, навіть якщо вони були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення найтяжчих злочинів, і підготуватися до їх реінтеграції в суспільство і в громадянське середовище, – з реальною ситуацією, яка склалася в справі «Херст проти Сполученого Королівства (№ 2)», коли Європей-

ський Суд, з одного боку, теоретично наділяє держави свободою власного розсуду в широких рамках при визначенні умов здійснення суб'єктивного права (яке і з'явилося на світ шляхом судового тлумачення!), а з другого боку, доходить висновку, що у справі було допущено порушення цього права, позбавляючи тим самим державу всіляких рамок свободи власного розсуду і будь-яких засобів її здійснення».

Досить критичну оцінку викликала ця постанова і у аналітиків, не кажучи вже про «політичний клас» Великобританії, які зустріли це «нове слово» про політичні права з явною ворожістю.

Нагадаємо, що оскільки британський парламент провалив законопроект про зміну Виборчого акта в світлі вимог ЄСПЛ, Суд, отримавши від британських адвокатів більш як 2500 аналогічних скарг, застосував процедуру «пілотної постанови» і прийняв постанову *Greensand M. T. v. UK* (23 November 2010), в якій зобов'язав Великобританію внести зміни до законодавства. Лише 16 жовтня 2013 р. Верховний Суд Великобританії у своїй постанові погодився (із різними нюансами) з критикою Європейським Судом бланкетної заборони голосування ув'язнених незалежно від термінів ув'язнення, висловившись за «врахування позиції» ЄСПЛ, але одноразово заявивши про право законодавця мати «поле розсуду» при внесенні змін до Акта про народне представництво [9, р. 390]. Відзначимо для повноти картини, що в лютому 2015 р. британський парламент врахував відповідні законодавчі пропозиції. Щоправда, результат подібних змін до Виборчого акта Ірландії приніс більш

ніж скромні результати: у 2007 р. у голосуванні на парламентських виборах виявили бажання брати участь близько 10% ув'язнених, у 2011 р. – всього 4%.

Пізніше аналогічні постанови, що констатують порушення ст. 3 Протоколу № 1, були винесені у справі *Frodl v. Austria* (8 April 2010) і по справі *Anchugov and Gladkov v. Russia* (4 July 2013) – в останній порушення визнано одностайно у зв'язку з дією ч. 3 ст. 32 Конституції Російської Федерації: «Не мають права обирати і бути обраними громадяни, які визнані судом недієздатними, а також ті, які утримуються в місцях позбавлення волі за вироком суду», а це вже серйозніше, ніж аналогічна ситуація у справі Херста, оскільки мова йде про рівень Основного Закону.

Можна було б поставити в цьому питанні фінальну крапку – зрештою навіть такий радикальний активізм має свою внутрішню логіку. Але як поєднати його з позицією Суду в справі про позбавлення права голосу 3,7 млн греків (з 11 млн громадян), які проживають за кордоном? Палата Секції № 1 п'ятьма голосами проти двох знайшла в ньому порушення ст. 3 Протоколу № 1. Однак Велика палата дійшла при перегляді справи іншого висновку: «Що стосується обмежень права голосу за кордоном, заснованих на критеріях місця проживання виборця, органи Конвенції в минулому вважали, що такі обмеження виправдані з багатьох причин: по-перше, презумпція того, що громадянин, який не живе в країні, не так безпосередньо і не так довго опікується повсякденними проблемами своєї країни і менше знає про них; по-друге, громадяни, що живуть за кордоном, роблять менший вплив на вибір кандидатів

або на підготовку їх виборчих програм; по-третє, відсутній тісний зв'язок між правом голосу на парламентських виборах і фактором прямого впливу на них актів обраних органів влади; і по-четверте, законна заклопотаність, яку повинен відчувати законодавець у сенсі обмеження впливу громадян, що живуть за кордоном, на вирішення питань, які, будучи фундаментальними, все ж зачіпають у першу чергу осіб, які проживають у даній країні» (*Sitaropoulos et Giakoumopoulos v. Grèce*, GC, 15 Mars 2012 § 69) [10]. Дозволимо собі запитати, а хіба ці чотири критерії не стосуються ув'язнених ще більшою мірою, ніж тих, що проживають за кордоном, вільних громадян?

Існує багата прецедентна практика Суду щодо виборчих прав громадян і по інших країнах. Так, в угорській справі, в якій зі списків виборців було виключено громадянина, щодо якого була встановлена часткова опіка, Європейський Суд знайшов порушення ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції: «Суд тому робить висновок, що огульне позбавлення виборчих прав людини, – без індивідуалізованої судової оцінки – засноване виключно на його розумовій слабкості, що вимагає часткової опіки, не може вважатися сумісним із законними підставами для обмеження виборчого права» (постанова Європейського Суду від 20 травня 2010 р. у справі «Алайош Кісс проти Угорщини» [*Alajos Kiss v. Hungary*], § 44 [11]).

Типовим італійським ноу-хау є позбавлення виборчих прав осіб, визнаних банкрутами в судовому порядку (див. *Inter alia*, рішення Європейського Суду

від 13 липня 2006 р. по справі «Вінченцо Таіані проти Італії» [*Vincenzo Taiani c. Italie*], постанова Європейського Суду від 23 березня 2006 р. по справі «Кампаньяно проти Італії» [*Campagnano c. Italie*]), причому це обмеження встановлено декретом Президента Італійської Республіки № 223 від 20 березня 1967 р. через почастищення зловживань із боку недобросовісних підприємців процедурою банкрутства – свого роду національного спорту. Європейський Суд суворо засудив практику застосування декрету, який «має єдиною метою зменшити число банкрутств і являє собою моральний осуд [blame moral] цієї практики через один факт неплатоспроможності, що не залежить від ступеня вини» (постанова Європейського Суду у справі «Кампаньяно проти Італії», § 49).

Подібного роду прецеденти, в яких Суд фіксував порушення права на вільні вибори, виглядають особливо недоречними на тлі багаторічної практики Суду виправдовувати порушення даного права там, де вони були особливо очевидними з точки зору будь-якого неупередженого спостерігача. Слід погодитися з мальтійським суддею Джованні Бонелло, який помітив у справі «Сейдіч і Фінці проти Боснії та Герцеговини» [*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*] (постанова Великої палати Європейського Суду від 22 грудня 2009 р.), що «протягом багатьох років Страсбурзький Суд без видимих зусиль санкціонував обмеження виборчих прав (права обирати і балотуватися на виборах), виправдовуючи це різними міркуваннями, які тільки можна собі уявити: від того, що кандидат не володіє

тією чи іншою мовою, до того, що він знаходиться під вартою або що він раніше був судимий за вчинення тяжкого злочину; від того, що кандидат не проживає в країні безперервно протягом чотирьох років, до того, що він не відповідає вимогам щодо обов'язкової наявності у кандидатів громадянства відповідної держави або не належить до потрібної національності; від того, що кандидат є членом парламенту іншої держави, до того, що він має подвійне громадянство; від того, що кандидат не відповідає віковим вимогам, до того, що кандидат не досяг 40-річного віку; від того, що кандидат становить загрозу стійкості демократичного правопорядку, до відмови скласти присягу при вступі на посаду певною мовою; від того, що кандидат є державним службовцем, до того, що він є муніципальним службовцем; від невиконання вимоги, згідно з якою особи, які бажають балотуватися на виборах, повинні попередньо зібрати певну кількість підписів виборців, до відмови дати клятву монарху. Всі ці обставини Страсбурзький Суд вважав досить ґрунтовними, щоб виправдати позбавлення права обирати або балотуватися на виборах» [12].

«Список Бонелло» можна було б продовжити. Так, із рішень і постанов останніх років, у яких Суд виправдав обмеження виборчих прав досить численних категорій громадян, відзначаємо такі. Це справа «Пі проти Франції» [*Pu c. France*] (постанова Європейського Суду від 11 січня 2005 р.), в якій заявник Бруно Пі, викладач університету, який приїхав із метрополії, оскаржував позбавлення його права голосу в Новій Каледонії (заморської території

Франції) через ценз осілості. Позиція Суду: «Суд вважає, що історія і статус Нової Каледонії такі, що вони можуть характеризуватися як “місцева необхідність” [*necessites locaux*], що допускає обмеження права голосу заявника» (§ 64) (мова йшла про обрання місцевої законодавчої асамблеї, покликаної визначити майбутній статус території).

Наступною є справа «Алі Ерелі і Мустафа Дамделен проти Кіпру» [*Ali Erel and Mustafa Damdelen v. Cyprus*] (рішення Європейського Суду від 14 грудня 2010 р.): скарга стосувалася невнесення до списків виборців турецьких кіпріотів, що живуть на півночі острова, але бажають голосувати на виборах до парламенту Кіпру на одній із виборчих дільниць у столиці Нікосії. Суд визнав заяву неприйнятною для розгляду по суті, посилаючись на національне виборче законодавство і нестабільну ситуацію [*irregular situation*] на Кіпрі.

Резонансною стала справа «Сітаропулос і Джіакомопулос проти Греції» [*Sitaropoulos et Giakoumopoulos c. Greece*] (постанова Великої палати Європейського Суду від 15 березня 2012 р.). Йшлося про позбавлення численної грецької діаспори (3,7 з 11 мільйонів громадян Греції за відомостями влади) права голосувати на парламентських виборах, при тому, що грецькі громади в низці країн досить численні і проживають компактно (1,850 мільйонів в США, 558 тисяч в Австралії і т. д.). При цьому змінений у 2001 р. текст Конституції Грецької Республіки передбачав (ч. 4 ст. 51) необхідність прийняття 2/3 голосами депутатів парламенту закону, що дає можливість грекам за

кордоном брати участь у парламентських виборах. Президентський же декрет № 96/2007 позбавляв права голосу недієздатних громадян, які відбувають покарання ув'язнених та осіб, не внесених до виборчих списків у грецьких муніципалітетах, тобто «закордонних» греків (вражає об'єднання всіх «позбавленців» в один список). Палата Першої Секції п'ятьма голосами проти двох встановила порушення ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції. Велика палата одногосно скасувала цю постанову і не знайшла порушення, про що ми вже згадували вище.

Таким чином, можна дійти висновку, що практика ЄСПЛ щодо тлумачення ст. 3 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод «Право на вільні вибори» є дуже різнобарвною, та деякою мірою, суперечливою. Розуміння права на вільні вибори у практиці ЄСПЛ пройшло певну еволюцію, що пояснюється неоднозначністю і особливістю кожної окремої ситуації, а також необхідністю захищати одну з ключових цінностей сучасної демократії – право людини обирати і бути обраним.

Список використаних джерел

1. Ковлер А. Сцилла и Харибда Европейского Суда: субсидиарность или правовой активизм? / А. Ковлер // Сравнит. конституц. обозрение. – 2010. – № 6. – С. 90–100.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–234.
3. Dudgeon v. United Kingdom, 22 October 1981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hrcr.org/safrica/dignity/Dudgeon%20_UK.htm.
4. Евсеев А. Судебная власть в Украине: затянувшийся транзит / А. Евсеев. – М. : Юрайт, 2016. – 116 с.
5. Юрійчук Є. Рішення Європейського суду з прав людини як критерій зовнішньополітичної електоральної легітимності влади на пострадянському просторі / Є. Юрійчук // Вісн. Центр. виб. комісії. – 2011. – № 2. – С. 70–84.
6. Бауринг Б. Позиции Европейского Суда по правам человека в вопросе об избирательных правах граждан в контексте латвийской практики: критический анализ / Б. Бауринг // Права человека. Практика Европ. Суда по правам человека. – 2008. – № 6. – С. 28–45.
7. Голубок С. А. Правовые позиции Европейского Суда по правам человека относительно права на свободные выборы / С. А. Голубок // Изв. вузов. Правоведение. – 2009. – № 6. – С. 187–211.
8. Case of Hirst v. the United Kingdom, GC, 6 October 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-70442#{\"itemid\":\[\"001-70442\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-70442#{\).
9. Dickson B. Human rights and the United Kingdom Supreme Court / B. Dickson. – Ox. : Oxford Univ. Press, 2013. – 400 p.
10. Case of Sitaropoulos and Giakoumopoulos v. Greece GC, 15 Mars 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109579&filename=001-109579.pdf>.
11. Case of Alajos kiss v. Hungary, 20 May 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-98800&filename=001-98800.pdf&TID=nlznbgtpxd>.
12. Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina, 22 December 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-96491&filename=001-96491.pdf>.

References

1. Kovler A. Stsilla i Haribda Evropeyskogo Suda: subsidiarnost ili pravovoy aktivizm ? / A. Kovler // Sravnit. konstituts. obozrenie. – 2010. – № 6. – S. 90–100.
2. Konventsija pro zahist prav lyudini i osnovopolozhnih svobod // Pravo Ukrayini. – 2010. – № 10. – S. 215–234.
3. Dudgeon v. United Kingdom, 22 October 1981 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu http://www.hrcr.org/safrica/dignity/Dudgeon_UK.htm
4. Evseev A. Sudebnaya vlast v Ukraine: zatyannuvshiyasya tranzit / A. Evseev. – M.: Yurayt, 2016. – 116 s.
5. Yurlychuk E. Rishennya Evropeyskogo sudu z prav lyudini yak kriteriyi zovnishnopolitichnoyi elektoralnoyi legItimatsiyi vladi na postradyanskomu prostori / E. Yurlychuk // Visn. Tsentr. vib. komisiyi . – 2011. – № 2. – S. 70–84.
6. Bauring B. Pozitsii Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka v voprose ob izbiratelnykh pravakh grazhdan v kontekste latviyskoy praktiki: kriticheskiy analiz / B. Bauring // Prava cheloveka. Praktika Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka. – 2008. – № 6. – S. 28–45.
7. Golubok S. A. Pravovyye pozitsii Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka otnositelno prava na svobodnyie vyiboryi / S. A. Golubok // Izvestiya vuzov. Pravovedenie. – 2009. – № 6. – S. 187–211.
8. Sase of Nirst v. the United Kingdom, GC, 6 October 2003 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442#{"itemid":\["001-70442"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442#{)
9. Dickson B. Human rights and the United Kingdom Supreme Court / B. Dickson. – Ox.: Oxford Univ. Press, 2013. – 400 p.
10. Case of Sitaropoulos and Giakoumopoulos v. Greece GC , 15 Mars 2012 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109579&filename=001-109579.pdf>
11. Case of Alajos kiss v. Hungary, 20 May 2010 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-98800&filename=001-98800.pdf&TID=nlznbgtpxd>
12. Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina, 22 December 2009 [Elektronniy resurs]. – Режим доступу <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-96491&filename=001-96491.pdf>

Стаття надійшла до редколегії 15.08.2016.

Бакумов А. С., кандидат юридических наук, доцент кафедры конституционного и международного права факультета № 4, Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина, г. Харьков
e-mail: bakumov.aleks@gmail.com
ORCID 0000-0002-4003-1974

**Правовые позиции Европейского суда по правам человека
о праве на свободные выборы: спорные вопросы практики**

Охарактеризована практика толкования положений статьи 3 Протокола № 1 Европейской конвенции по правам человека и основных свобод «Право на свободные выборы» Европейским судом по правам человека. Основное внимание уделено делу Hirst v. UK (6 October 2003), в котором ЕСПЧ отметил, что лишение свободы по приговору суда влечет за собой потерю любых других прав, в частности избирательных. Проанализированы аналогичные постановления, констатирующие нарушение статьи 3 Протокола № 1 в деле Frodl v. Austria (8 April 2010), Anchugov and Gladkov v. Russia (4 July 2013), Alajos Kiss v. Hungary (20 мая 2010) и другие. Анализируется резонансное дело Sitaropoulos et Giakoumopoulos v. Grèce (15 Mars 2012), в котором Большая палата ЕСПЧ не нашла нарушения права на свободные выборы.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, право на свободные выборы.

Bakumov O. S., Candidate of Law, docent of the department of Constitutional and international law faculty number 4, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv

e-mail: bakumov.aleks@gmail.com

ORCID 0000-0002-4003-1974

The Legal Position of the European Court of Human Rights on the Right to Free Elections, Disputes Practice

The article describes the practice of interpretation of Article 3 of Protocol № 1 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms «The right to free elections» by the European Court of Human Rights. Special attention is paid to the case of Hirst v. UK (6 October 2003), in which the ECHR noted that imprisonment upon conviction entails the loss of any other right, including the election. Analyzed a similar ordinance that states the violation of Article 3 of Protocol number 1 in the case of Frodl v. Austria (8 April 2010), Anchugov and Gladkov v. Russia (4 July 2013), Alajos Kiss v. Hungary (20 May 2010) and others. Profile cases analyzed Sitaropoulos et Giakoumopoulos v. Grèce (15 Mars 2012), in which the Grand Chamber of the ECHR found no violation of the right to free elections.

ECtHR case law on the interpretation of Article 3 of Protocol № 1 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms «The right to free elections» is very colorful, and to some extent, contradictory. Understanding the right to free elections in the practice of the ECHR passed certain evolution, because of the ambiguity and feature each particular situation, and the need to protect one of the core values of modern democracy – human rights elect and be elected.

Key words: European Court of Human Rights, the right to free elections.